

Kymmenen kysymystä kasvatuksesta

Toim. Elina Nivala

Lasten Keskus

”Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.”

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) 1 §

Toimitus Elina Nivala
Kansi Varpu Karhusaari
Ulkoasu ja taitto Maikki Rantala
© Kirjoittajat ja Lasten Keskus Oy 2011
Painopaikka Premediahelsinki Oy, Helsinki

Julkaisijat:
Lapsiasiavaltuutetun toimisto
Seurakunnalliset lapsi- ja nuorisotyön palvelujärjestöt
Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos
Suomen Vanhempainliitto ry

Kymmenen kysymystä kasvatuksesta

Toim. Elina Nivala

Lasten Keskus

Kirjoittajat:

Aula, Maria Kaisa, lapsiasiavaltuutettu,
Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Jyväskylä

Kurttila, Tuomas, toiminnanjohtaja,
Suomen Vanhempainliitto ry, Helsinki/Oulu

Mäkelä, Jukka, lastenpsykiatri, kehittämisspäällikkö,
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Nivala, Elina, sosiaalipedagogiikan yliopistonlehtori,
Itä-Suomen yliopisto, Kuopio.

Virtanen, Kalevi, pappi, tietokirjailija,
Seurakuntien Lapsityön Keskuksen pääsihteeri, Espoo

Sisältö

Miksi kymmenen kysymystä kasvatuksesta? 6

1. kysymys: Onko kasvatuksesta tullut mahdoton tehtävä, mission impossible? 10

2. kysymys: Mistä saataisiin aikaa kasvatukselle? 14

3. kysymys: Miksi kasvatuksella on kielteinen kaiku? 20

4. kysymys: Miksi lasten elämää hallitsee yksin pärjäämisen pakko? 24

5. kysymys: Mihin kosketus on hävinnyt aikuisten ja lasten suhteista? 28

6. kysymys: Millaisia ihmisiä haluamme kasvattaa? 31

7. kysymys: Mistä löytyy oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino kasvatuksessa? 34

8. kysymys: Onko yhteisöllisen kasvatuksen paluu mahdollista? 39

9. kysymys: Kuinka jokainen aikuinen voisi olla omalla paikallaan hyvä kasvattaja? 45

10. kysymys: Mistä nyky maailman uskontokasvatuksessa voisi olla kyse? 51

Miksi kymmenen kysymystä kasvatuksesta?

Elina Nivala

Kymmenen kysymystä kasvatuksesta jatkaa keskustelua, joka aloitettiin lapsiasiavaltuutetun 5-vuotisjuhlaseminaarissa Jyväskylässä 1. syyskuuta 2010. Seminaarin otsikkona oli *Kuka lasta kasvattaa? – Lapsella on oikeus kasvatukseen*. Tarkoituksena oli arvioida nykyistä suomalaista kasvatuskäsitystä, keskustella suomalaisen kasvatuskulttuurin muutostarpeista ja etsiä aineksia uuden kehittämiseen. Keskustelun lähtökohdina olivat jokaisen lapsen oikeus kasvatukseen ja näkemys aikuisten jaetusta kasvatuksesta.

Tämä julkaisu kokoaa seminaarissa esitettyjä ja käytyjen keskustelujen virittämiä ajatuksia. Kyse ei kuitenkaan ole seminaariesitelmien kokoelmasta, vaan seminaarissa puheenvuoron esittäneet ovat työstäneet ajatuksiaan eteenpäin ja muotoilleet ne kymmenen kasvatusta koskevan kysymyksen muotoon. Tarkoituksenamme on kysymysten avulla tehdä näkyväksi keskeisiä suomalaisen kasvatuskulttuurin ongelmakohtia kyseenalaista-

malla kasvatustajatteluamme hallitsevia, yleisesti hyväksytyjä näkemyksiä siitä, miten lapsesta kasvaa ihminen ja miten tätä kasvamista tulee tukea. Tämä tarkoittaa vallitsevan kasvatustajattelman problematisoimista.

Paradigmalla viittaamme yleisesti oikeana pidettyyn ja auktoriteetin asemassa olevaan viitekehykseen, joka ohjaa ajattelua ja toimintaa ilman, että sen olemassaoloa varsinaisesti tiedostetaan. Elämme parhaillaan kasvatuksen murrosvaihetta, jolloin vallitsevan paradigman tunnistaminen ja sen keskeisten perusoletusten tiedostaminen on välttämätöntä. Nähdäksemme suomalaisessa nykykulttuurissa ja siten myös kasvatuksessa on vallalla merkittäviä näkökulman vääristymiä, kulttuurisia harhoja. Ne ohjaavat tulkintojamme todellisuudesta tavoilla, jotka ylläpitävät meitä eniten uhkaavia ongelmia. Tällaisia ongelmia ovat muun muassa yhteiskuntatasolla syrjäytyminen, yhteisötasolla kiusaaminen ja yksinjähtäminen sekä yksilötasolla yksinäisyys, masennus, päihdeongelmat ja stressisairaudet. Näitä ongelmia aiheuttavien vääristymien ja kulttuuristen harhojen tiedostaminen on lähtökohta kasvatuksen uudistamiselle ja paremmin voivan maailman rakentamiselle.

Ihminen kasvaa aina jossain historiallisessa ja kulttuurisessa tilanteessa, osana jotain jatkumoa. Me tulemme jostain, olemme jossain ja menemme jonnekin. Kasvattaja toimii tässä tulemisen, olemisen ja menemisen prosessissa ja vaikuttaa toiminnallaan sen suuntaan. Aina silloin tällöin kasvattajan on tärkeää pysähtyä pohtimaan ainakin sitä, missä tilanteessa me elämme nyt ja mihin haluamme olla menossa.

Toivomme tämän julkaisun tarjoavan aineksia tähän pohdintaan ja avaavan uusia näkökulmia myös joihinkin itsestänselvyyksinä pidettyihin ilmiöihin. Lisäksi toivomme aktivoivamme suomalaista kasvatustajatteluun, sillä murroskauteen liittyy

vahva keskustelun tarve. Yhteiskunnan eri toimijoiden olisi hyvä ryhtyä tarkastelemaan kasvatusta yhdessä, koska kasvatuksella rakennetaan tulevaisuuden yhteiskuntaa.

Ennen kymmentä kysymystä maalaamme kuitenkin kolmella suurella pensselinvedolla luonnoksen kasvatuksen murrosvaiheesta. Kyseessä on Kalevi Virtasen avauspuheenvuoro lapsiasiavaltuutetun 5-vuotisjuhlaseminaarissa, ja se saa näin toimia myös tämän julkaisun alkusanoina.

Kasvatuksen kentällä vallitsee hämmennys

Kalevi Virtanen

Häkeltyneisyys ja hämmennys ovat tuttuja kokemuksia kaikille kasvattajille – äideille, isille, isovanhemmille, opettajille, urheiluseurojen ohjaajille, päivähoiton väelle, meille kaikille. Syitä häkeltyneisyydelle voi hakea historiasta kysymällä, miten käsitys kasvatuksesta on Suomessa muuttunut viimeisten vähän yli sadan vuoden aikana. Vastausta voi kuvata kolmella suurella pensselinvedolla.

Ensimmäinen pensselinveto saa nimekseen Vanhempien vaihe. Se oli aika, jossa maailma oli niiden ihmisten maailma, joita lapsi konkreettisesti tapasi. Tässä lähimaailmassa omat vanhemmat siirsivät perintöä lapsilleen. Vanhempien rinnalla oli aikuisten lähipiiri, saman kylän tai pitäjän asukkaat. Olla ihmisen oli olla osa lähiyhteisöä.

Toinen pensselinveto saa nimekseen Kasvattajien vaihe. Se on täydessä voimassaan 1900-luvulla. Maailma, jonka osana eletään

ja jonka tavat opitaan, on edellistä laajempi. Se on myös monimutkaisempi ja ristiriitaisempi. Vanhemmat ovat edelleen kasvatuksen keskuksessa, mutta heidän rinnalleen tulevat nyt kasvatuksen ammattilaiset, opettajat, harrastustoiminnan ohjaajat, kirkollinen lapsi- ja nuorisotyö, järjestötoiminta. Olla ihminen oli olla osa kansallista yhteisöä.

Kolmas pensselinveto voisi saada nimekseen Välineiden vaihe. Kodin ja erilaisten ammattikasvattajien rinnalle tulee entistä enemmän muunlaisia perinnönsiirtäjiä ja vaikuttajia. Media, viihde, markkinointi ja verkot muokkaavat lasta ja hänen kasvuympäristöään. Ihminen, lapsi, hahmotetaan nyt osaksi maailmanlaajaa kuluttajien verkostoa. Kiihtelysvaarassa syntyneen ja asuvan lapsen on orientoiduttava koko maailmaan, kulttuuriin, joka on maailmanlaajuinen, osittain kaoottiseen todellisuuteen. Olla ihminen on olla osa ihmiskuntaa.

Ei ole ihme, jos mieleemme täyttyy häkeltyneisyyden ja voimattomuuden tunteista, sillä kaikki kolme mallia elävät rinnakkain ja sisäkkäin mielissämme. Suomi ei ole yksi maailma vaan monta ristikkäistä ja päällekkäistä maailmaa.

Suomalaisina olemme edelleen yksimielisiä siitä, että koti on lapsen ensimmäinen ja tärkein kasvattaja. Silti pidämme selvänä, että myös kodin asema muuttuu. Erityisesti kolmannessa vaiheessa se ohenee ja kapeutuu. Isä ja äiti eivät enää ole keskuksessa, vaan jossakin takarivissä. Samalla tuntuu, että he ovat yhä enemmän yksin tehtävänsä kanssa.

1. kysymys: **Onko kasvatuksesta tullut mahdoton tehtävä, mission impossible?**

Tuomas Kurttila

Suomalaisten arvoissa perhe, lapset ja ystävät ovat kärkisijoilla. Ajankäyttötutkimukset vahvistavat kuvaa perhekeskeisyydestämme. Kun vielä 1980-luvun alussa suomalainen mies halusi käyttää aikaansa enenevässä määrin kalastukseen, metsästykseseen ja remontointiin, ovat nämä luolamiehen toiveet muuttuneet puolisolle ja lapsille annettavaksi ajaksi.

Suomalaisen perheen todellisuutta leimaavat silti useat vaikeasti yhteen sovitettavissa olevat ristiriidat. Näistä yhden esimerkin kertoo OECD-vertailu: kun suomalaisilla 1. ja 2. luokan oppilaille on kansainvälisesti tarkasteltuna keskimääräistä lyhyemmät koulupäivät, heidän vanhempansa ovat keskimääräistä enemmän töissä. Lopputulos on karu: perheen yhteinen aika on kortilla, ja pikkulapset viettävät liian paljon aikaa itsekseen.

Tämä Suomen OECD-yhtälö näkyy pienten lasten yksinäisissä iltapäivissä ja lapsiperheiden korkeissa eroluvuissa. Työelämän ja

perhe-arjen suhde on ongelmallinen. Muistaa täytyy, että suurin häviö tässä yhtälössä on lapsi.

Idyllisyys on muutenkin kaukana suomalaisesta kasvatuksesta. Ihminen tulee helposti ylitulkinneeksi omaa aikaansa, mutta siitä huolimatta olen valmis väittämään, että tämän päivän lapset kasvavat vaativammassa elinympäristössä kuin koskaan aikaisemmin. Se, mitä materiaalisen hyvinvoinnin puolella on saavutettu, on henkisen kuormittavuuden puolella menetetty. Kaupallisuuden, kuluttajuuden, virtuaalisen todellisuuden ja kilpailuyhteiskunnan läsnäolo lapsen maailmassa haastavat kasvatuksen. Vastuullisten kasvattajien, joiksi erityisesti koti ja koulu lukeutuvat, joukkoon naamoituu toimijoita, joiden lähtökohdat ovat kylmäkiskoinen kuluttajuus ja kaupallisuus. Vanhemmilta vaaditaan paljon moneen suuntaan. Mikään ei ole kuin ennen.

Lapset ovat tänään mitä voimakkaimmin kaupallisten intressien piirissä. He muodostavat selvemmin kuin koskaan ennen erillisen kuluttajaryhmän, jolla on rahaa sekä välittömästi että välillisesti vanhempiensa kautta. Lisäksi lapset ovat potentiaalisia tulevaisuuden kuluttajia. Tämän johdosta mainosteollisuuden viestintä ottaa yhä vahvemmin kohderyhmäkseen lapset – myös salaa aikuisilta. Lapset ovat mainonnan mielikuvien ja tuotemerkkien lumetodellisuuksien kohde. Ei kannata ihmetellä tutkimustuloksia, joiden mukaan tuotemerkit vaikuttavat merkittävässä määrin lasten vertaisryhmädynamiikkaan. Kun tämän sisään leivotaan vielä nuorten virtuaalimaailma, joka on totisinta totta jokaiselle digi-kiusatulle lapselle tai sairaalloista minäkuvaansa pönkittäväälle teinille, kasvatuksen vaatavuus alkaa avautua.

Kyse ei ole mistään viattomasta asetelmasta. Tästä esimerkkinä toimivat muun muassa alkoholin laaja mielikuvamainonta lapsikohderyhmille ja monentasoinen virvoitus- ja energiajuomateollisuus Suomessa. Kolmas esimerkki voisi tulla lapsista

muotitalojen pikkuaikuisina. Valitsen tässä tarkastelun kohteeksi – kansallisista lähtökohdista – viinan, ehkä suurimman yksittäisen syyn moniin maamme sosiaalisiin ongelmiin.

Suomessa lasten alkoholin käyttö on säännöllistä ja yleistä. Samaan aikaan tiedämme lasten alkoholikokeilujen vaikuttavan heikentävästi koulusuoriutumiseen ja lisäävän huomattavasti altistumista tapaturmille. Lisäksi tiedämme yhä paremmin, että aivojen kehitys jatkuu reilusti yli 20 ikävuoden, mistä johtuen lapsuuden alkoholikokeilujen vaarat aivojen kehitykselle ovat huomattavat. Kansallisvarallisuutemme on heitteillä meidän aikuisten ja vanhempien valinnoista johtuen.

Kosteasta juomakulttuurista ei olla vähällä valmiita luopumaan. Vaikka suuri osa vanhemmista on vastuullisia sekä omassa alkoholin käytössään että kasvattajina lastensa suhteen, monessa perheessä rajanvedon ongelmat ovat ilmeiset. Surullisimpia ovat kertomukset, joissa vanhemmat ostavat lapsilleen alkoholia tai sallivat alkoholin käytön ”turvallisesti” kotona. Vantaalla muutama vuosi sitten tehdyn kyselyn mukaan noin joka neljäs alkoholia lapselle välittäneistä oli hänen oma vanhempansa.

Jos seuraamme arvojamme, joissa lasten ja perheen hyvinvointi korostuvat, on meillä velvoite muuttaa ympäröivää todellisuuttamme ja suomalaista yhteiskuntaa. Kyse ei ole kasvatusvastuun säilyttämisestä julkisen vallan tehtäväksi. Päinvastoin. Kyse on kotien kasvatusvastuun tukemisesta, johon tarvitaan mukaan muun muassa maamme elinkeinoelämä.

Välitön reaktio tähän ajatukseen voi olla: mutta eiväthän kasvatusasiat elinkeinoelämälle kuulu – ei työmarkkinaosapuolten neuvotteluissa lasten yksinäisiä iltapäiviä ole ennenkään ratkottu. Ei ole mutta olisi pitänyt. Tämän päivän kasvatuksessa on kyse lapsen edun kirkastamisesta ja koko elinympäristön kyvystä vastata kasvatuksesta. Alkoholin osalta panimoteollisuuden merkitys

nousee keskeiseksi. Kysymys alkoholin mielikuvamainonnan kieltämisestä kuvastaa hyvin kasvatuksen kentässä toimivien voimien suhdetta. Vaikka eduskunnan enemmistö ja pääministeri tukevat lakialoitetta, joka rajaa alkoholin mielikuvamainontaa, asia ei etene sosiaali- ja terveysministeriössä panimoteollisuuden intressien painaessa lapsen etua enemmän. Tässä tarkastelussa kyse ei ole makrosta vaan mikrosta. Jos makro unohtaa mikron, palvelee ”yhteiskuntasopimus” vain byrokratiaa ja äänekkäiden yhteiskuntaa.

Ikääntyvän Suomen vahvuus mitataan kyvyssämme pitää huolta lapsista. Haastava yhteiskunnallinen saranavaihe vaatii erityistä johdonmukaisuutta ja määrätietoisuutta. Se vaatii lapsuuden arvon ymmärtämistä. Se vaatii hyvien kaverisuhteiden ja kohtuullisen harrastamisen tukemista. Se vaatii päätöksiä, joilla tehdään kasvatusta mahdolliseksi.

Lopuksi vielä taistelukentälle. Kun kasvatuksen paradigmaa 1900-luvulla määrittivät kansalaisihanteet kristillis-snellmanilaisessa hengessä, ovat areenalle astuneet nyt voimakkaat ja tunnistettavat vastavoimat. Tämä mahdollistaa todellisten yhteiskunnallisten arvojen puntaroinnin. Kyse ei siis ole vain kasvatuksen ihanteista. Kyse on valinnoista, jotka haastavat pohtimaan lapsuuden arvoa ja merkitystä. Kuluva vuosisadan menestysvaltiot rakentavat tulevaisuutensa hyvälle lapsuudelle. Rakentaako Suomi? Mission possible?

2. kysymys: Mistä saataisiin aikaa kasvatukselle?

Maria Kaisa Aula

Lapsiasiavaltuutetun toimiston tekemissä kyselyissä kouluikäiset lapset toivovat elämäänsä enemmän aikuisten läsnäoloa ja vähemmän yksinäisyyttä. Lisäksi he toivovat enemmän sopua ja vähemmän riitelyä. Kireä tunnelma ja tiuskiminen ovat monesti yhteydessä kiireeseen ja stressiin. Myös yhteiset ruokailut ovat perheiden yhteistä aikaa, josta näyttää Suomessa olevan pulaa: tutkimusten mukaan suomalaiset lapset ja vanhemmat ruokailevat yhdessä viikoittain harvemmin kuin muissa Euroopan maissa.

Vanhempien ajan puute tai yksinäisyys eivät ole kaikkien lasten ongelmia. Useimmilla lapsilla on paljon hyvää ja myönteistä sanottavaa perheestään. ”*Minulla on turva, on ruokaa, rakastava perhe ja katto pään päällä*”, kiteytti eräs alakoululainen. Myös äskettäin Euroopan Neuvoston tarpeisiin tehdyssä arvioinnissa suomalaiset lapset kokivat, että juuri kotona heitä kuullaan parhaiten, heidät otetaan vakavasti ja he pystyvät vaikuttamaan asi-

oihinsa. Vertailukohtana olivat mm. koulu ja harrastukset. Mutta silloin, kun parantamisen varaa on, toiveet keskittyvät juuri yhteiseen aikaan, tekemiseen ja sopuisaan vuorovaikutukseen: ”Meidän perheessä on kaikki hyvin, mutta minä ja sisko joudutaan yleensä olla kaikki päivät melkein kaksin kun aikuiset ovat töissä myöhään tai jollain tärkeillä asioilla” (alakoululainen, Asiaa aikuisille -selvitys¹).

Taina Kyrönlampi-Kylmänen² on selvittänyt päivähoitoikäisten lasten kokemuksia omasta arjestaan. Vanhempien aika oli pientenkin lasten mielessä. Lapset toivoivat lyhyempiä hoitopäiviä. Osa-aikahoidossa olevat lapset olivat tyytyväisempiä arkeensa kuin kokopäivähoitossa olevat. Eräs tyttö kertoi: ”...Siitä on niinko haittaa mulleikki ku äitillä on semmoset työvuorot ja isi tulee vasta viieltä hakkeen...”

Vanhempien työn rasittavuus ja kilpailullisuus tuntuvat lapsen arjessa. Työ kurottuu myös kotiin: ”Iskä on aina siellä tietokoneen äärellä...joo se tekkee paperitöitä ja käskee olla hiljaa ku se on puhelimessa...” Hyvä keskusteluyhteys rakentuu kuitenkin parhaiten jo pienestä pitäen kiireettömän yhdessäolon kautta. Kyrönlampi-Kylmänen tutkimusaineistossa lapset selkeästi ilmaisivat, että yhteinen puuhastelu kuten television katsominen, saunominen, pelaaminen ja leikkiminen ovat heidän ilon lähteitään.

Leena Valkosen väitöskirjassa³ 5–6-luokkalaisten kirjasivat yhdeksi keskeiseksi hyvän vanhemman ominaisuudeksi ajan anta-

1 Tuononen Päivi 2008. Asiaa aikuisille! Lapset ja nuoret kertovat omien oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 4:2008. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.

2 Kyrönlampi-Kylmänen, Taina 2008. Lapsen hyvä arki. Kolumni lapsiasiavaltuutetun verkkosivuilla: <http://www.lapsiasia.fi/nyt/kolumni/kirjoitus/view/1394561>.

3 Valkonen, Leena 2006. Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

misen. Hyvä vanhempi antaa aikaa, pitää lasta tärkeänä, on kiva, rajoittaa ja kasvattaa sopivasti sekä elää ihmisiksi. Myös Valkosen tutkimien lasten parissa työ saattoi näyttäytyä lapsille ikään kuin kilpailijana vanhempien ajasta: *”Toivoisin heidän [vanhempieni] olevan rikkaita ja työttömiä”* (poika 12 v).

Kouluikäiset lapset odottavat vanhempien olevan kiinnostuneita heidän asioistaan, asettavan rajoja, tukevan koulunkäyntiä ja harrastuksia sekä myös huomaavan kaverisuhteiden arvon. Tämä kävi ilmi mm. vuonna 2006 toteutetussa Lapsiasiavaltuutetun kyselyssä oppilaskunnille. Lapset toivoivat, että vanhemmat ja aikuiset vaikuttaisivat enemmän heidän elämäänsä. Hyvin harva koululainen toivoi, että vanhemmat puuttuisivat vähemmän heidän elämäänsä. Myös muissa lapsiasiavaltuutetun kyselyissä lapset ovat toivoneet kasvattajilta ja vanhemmilta aktiivista käytettävissä olemista, johon kuuluu huolehtiminen, asioiden kysyminen ja tuen tarjoaminen pyytämättäkin: *”Että ne huolehtii ja kyselee mitä lapselle oikeasti kuuluu”* (yläkoululainen).

Todisteita on siis riittämiin: lapset janoavat aikuisten aikaa. Miksi sitä ei sitten lapsille riitä? Vastausta voi hakea monelta suunnalta: yleisistä vanhemmuuden taidoista, vanhemmille asetetuista vaatimuksista sekä kasvatusympäristön, parisuhteen ja työelämän vaatimusten muutoksista viimeisten vuosikymmenten aikana.

Moni asia on muuttunut myös parempaan suuntaan. Lasten koulunkäyntiä ja harrastuksia tukevia sekä lastensa elämässä hyvin läsnä olevia vanhempia on nyt taatusti enemmän kuin vaikkapa 1960- tai 1970-luvuilla. Perheen arvostus on lisääntynyt suhteessa työelämään sitten 1990-luvun alun. Kotikasvatuksen käytännöt ovat muuttuneet hyvään suuntaan. Väkivallan käyttö kasvatuksessa on vähentynyt kahdessakymmenessä vuodessa roimasti. Siihen liittyy myös vanhempien ja lasten keskinäisen

kunnioituksen merkityksen ymmärtäminen sekä vanhempien halu kuunnella lapsiaan.

Pulmana on kuitenkin lasten eriarvoistuminen. Pieneltä osalta vanhempia myönteisen kasvatuksen ja rajojen asettamisen eväät puuttuvat. Parisuhdekiistat, mielenterveys- ja päihdeongelmat rasittavat, ja niihin vanhemmat saavat tukea aivan liian hitaasti. Muuttuvat parisuhteet saattavat jättää lapsen syrjään, ja paikan löytäminen uusperheessä voi olla etenkin nuorelle haasteellista. Työn imu ja urahakuisuus voivat vetää liian pitkän korren niin, että lapsen tarpeita laiminlyödään tai niistä ei olla edes tietoisia. Vanhemman tehtävässä on tekemistä enemmän kuin ennen. Median ja mainonnan läpätunkevuus lasten maailmassa on aivan toista luokkaa kuin vaikka omassa lapsuudessaani 1970-luvulla. Vanhempia tarvitaan entistä enemmän median ja mainonnan viestien suodattajina sekä kohtuuden rajojen asettajina. Toisaalta vanhemmat ovat kasvatustehtävässään monesti yksin. Muuttoliike on voinut viedä sukulaiset kauaksi. Myös tuttavilla ja sukulaisilla on omat työnsä ja kiireensä.

Aikuisten maailmassa menestyksen mittarit haetaan työelämästä. Työelämän yleinen tahti on kiihtynyt, mikä tarkoittaa myös työn rasittavuuden lisääntymistä. Siirtyminen ns. 24/7-yhteiskuntaan eli ”yötä päivää” -aukioloon erilaisissa palveluissa näkyy lasten elämässä. 24/7-yhteiskunnan työelämässä vaaditaan joustavuutta ja valmiutta ilta-, yö- ja viikonlopputyöhön. Varsinkin yksinhuoltajat joutuvat tekemään vaikeita valintoja työn ja toimeentulon sekä vanhemman velvollisuuksien hoitamisen välillä. Iltaisin ja öisin päivähoidossa olevia lapsia on Suomessa paljon eli noin 8 prosenttia kaikista päivähoidossa olevista. Lisäksi tietokoneiden ja kännyköiden kautta työt siirtyvät kotiin. 24/7-yhteiskunta ei ole lapsen edun mukainen.

Suomessa pientenkin lasten vanhemmat tekevät paljon koko-aikatyötä. Asumisen ratkaisut vaativat usein velkaantumista, ja pienten lasten perheillä on isoja asuntolainoja, joiden takaisinmaksu vaatii molempien vanhempien kokoaikaista työssäkäyntiä. Muissa pohjoismaissa osa-aikatyö on lapsiperheissä paljon yleisempää. Sama koskee Hollantia, joka pärjää Suomea paremmin kansainvälisissä lasten hyvinvoinnin vertailuissa.

Yhteiskunnallisessa keskustelussa on vahvasti esillä elämänikäisen työajan pidentäminen eli työuran jatkaminen sekä alku- että loppupäästä. Samalla pitäisi kuitenkin tarjota isille ja äideille mahdollisuuksia lyhentää vuosittaista työaikaa silloin, kun se vanhemman vastuun takia on tarpeellista. Esimerkiksi Hollannissa bruttokansantuote henkeä kohti on suurempi kuin Suomessa, vaikka vuosittainen työaika on meitä selvästi lyhyempi. Osa-aikatyön suosiminen ei siis ole Hollannissa merkinnyt tuottavuuden heikkenemistä.

Kasvatuksella ja vanhempien velvollisuuksilla ei ole ollut sijaa työmarkkinakeskusteluissa. 1990-luvun lamasta noustiin korostamalla kilpailukykyä ja osaamista. Siinä sekä vanhemmuuden että koulun kasvatustehtävän arvo jäivät sivuseikoiksi. Kasvatustavastuuta ei kuitenkaan hoideta ”siinä sivussa” eikä kasvatusta voi tehdä etätöyönä. Lasten kasvattaminen vaatii aikaa ja läsnäoloa. Oma äiti ja isä ovat lapsen ja nuoren tärkein tuki ja turva. Sekä äidin että isän vanhemmuuden velvoitteille tulee siten antaa enemmän arvoa työelämässä.

Kaikenikäisten lasten vanhemmille tarvitaan todellisia mahdollisuuksia työajan lyhentämiseen, osa-aikatyöhön ja osaviikkotyöhön. Samaa vanhemmat ovat itse toivoneet esimerkiksi Väestöliiton perhebarometrissa. Työnantajien asenteiden lisäksi merkitystä on työyhteisöillä, joissa pitäisi yleisesti luoda sellaista kulttuuria, että lasten vanhempien ei sallita tehdä pisintä päivää

vaan että heidän oletetaan olevan myös lastensa kanssa. Tämä täytyy myös vanhempien itsensä muistaa: he ovat tärkeitä omille lapsilleen, myös murrosikäisille nuorille.

Ajan antaminen lapsille on kasvatuksen arvostamista. Millä tavoin lasten näkökulma ja lapsen etu saataisiin ulottumaan työntekijöiden, työnantajien ja valtion keskinäisiin neuvotteluihin, joissa työelämän ja työn tekemisen ehdoista päätetään?

3. kysymys:

Miksi kasvatuksella on kielteinen kaiku?

Elina Nivala

Jostain syystä sana kasvatusta aiheuttaa negatiivisia mielleyhtymiä ihmisissä, joiden toiminta ulkopuolisen silmissä on nimenomaan kasvatusta. Kun lasten ja nuorten parissa toimivien eri alojen ammattilaisten kanssa käy keskusteluja heidän työnsä sisällöistä, tavoitteista ja painopisteistä, saattavat he suhtautua hyvin kielteisesti työn määrittelyyn kasvatuksen käsitteen avulla. Tämän huomaa sitä selvemmin mitä vanhempien nuorten parissa työskentelevien kanssa keskustele. Eräänkin ammatillisessa oppilaitoksessa työskentelevän opettajan tuntui olevan aivan mahdotonta mieltää työtään kasvatukseksi, vaikka hän keskustelun kuluessa myönsikin toimivansa monella tavoin nuorten kasvun tukijana. Kasvattaja hän ei kuitenkaan mielestään ollut eikä halunnut olla, sillä kasvattajahan käyttää valtaa kasvatettaviin, eikä hänellä mielestään ollut tällaista vallankäytön oikeutta suhteessa kohtaamiinsa nuoriin.

Vaikuttaa siltä, että yleisen käsityksen mukaan kasvatusta mielletään jotenkin hyvin kyseenalaiseksi vallankäytöksi. Se on sellaista epätoivottavaa vaikuttamista toiseen ihmiseen, jonka menetelmiin kuuluvat muun muassa uhkailu ja ruumiillinen kuritus. Kasvatuksen sijaan oman toiminnan ajatellaan olevan mieluummin jotain myönteisin mielikuvin kuorutettua: Vanhemmuus saatetaan kasvatustehtävän sijaan nähdä lapsen kaveruutena tai tehtävänä valmentaa lapsesta menestyjä elämän eri alueilla. Opettajat määrittelevät itsensä oppimisen ohjaajiksi, ja nuorisotyöntekijät ovat erilaisen vapaa-ajan toiminnan ohjaajia.

Kasvu, kehitys ja oppiminen ovat prosesseja, joiden toteutuminen on ihmiseen sisäänrakennettuna: ihminen kasvaa paitsi fyysisesti myös psyykkisesti ja sosiaalisesti, omaksuu vaikutteita ympäristöstään, samaistuu joihinkin malleihin ja erottautuu toisista, oppii tietoja ja taitoja, kehittyy toiminnallisesti ja ajattelultaan, muodostaa kuvaa itsestään ja maailmasta. Kyse on kasvuprosessista, joka toteutuu väistämättä. Yksilön valintoja korostava kulttuurimme ohjaa meitä ajattelemaan, että aikuisina me emme saa rajoittaa tätä kasvuprosessia ohjaamalla sitä itse haluamaamme suuntaan. Juuri tämän ajattelun mukaan kasvatuksella on kielteinen kaiku: se on epätoivottavaa vaikuttamista toiseen ihmiseen. Kasvattamisen sijaan meidän tulee jättää mahdollisuudet avoimiksi lasten ja nuorten omalle itsetoteutukselle. Tätä voi nimittää vapaaksi kasvatukseksi, mutta itse asiassa kyse ei ole lainkaan kasvatuksesta vaan kasvamaan jättämisestä. Sanoutumalla irti kasvatustehtävästä jätämme lapset ja nuoret kasvamaan omillaan.

Olisi väärin kieltää kasvatuksen merkitys vallankäyttönä. Kasvatus ei koskaan ole neutraalia, vaan se sisältää aina pyrkimyksen vaikuttaa toiseen ihmiseen, ohjata hänen kehitystään johonkin suuntaan. Kasvattajalla on valta määrittellä kasvatuksen suunta ja tarkoitus. Riippuu kuitenkin kasvattajan tavoitteista ja keinoista,

onko tämä vallankäyttö kyseenalaista. Kasvattaja voi tehdä kasvatuksesta vaikuttamista, joka lannistaa kasvavan ihmisen oman tahdon ja alistaa hänet kasvattajan vallan alle. Hänellä on kuitenkin valta tehdä kasvatuksesta myös kasvavan ihmisen tahdon ja minuuden vahvistumista tukevaa toimintaa.

Kasvatuksessa valta kietoutuu vastuuseen: kasvattaja on vastuussa kasvavalle siitä, miten hän kasvatusvaltaansa käyttää, mitä hän kasvavalle mahdollistaa ja mitä tältä estää. Kasvatuksen tulisi aina perustua pyrkimykseen edistää kasvavassa sitä, mikä nähdään arvokkaaksi. Tämän arvokkaan ymmärtäminen, tiedostaminen ja sitä kohti pyrkiminen on kasvattajan vastuulla. Välinpitämätön suhtautuminen kasvatukseen päämääriin ja niiden arvoperustaan on vastuun väistämistä. Jos otat oikeuden ryhtyä kasvattamalla vaikuttamaan toiseen ihmiseen, otat samalla vastuun lopputuloksesta eli siitä, mitä hänestä tulee.

Kasvattajan vaihtoehdot kasvatustoiminnassa eivät rajoitu kahteen: kuritusväkivaltaan perustuvaan alistavaan kasvatukseen ja kasvattamatta jättämisen periaatteeseen perustuvaan vapaaseen kasvatukseen. Kuritusväkivallan kieltäminen kasvatustapahtumana ei tarkoita, että jäljelle jää vain vapaan kasvatuksen vaihtoehto. Kasvatus on toimintana olennaisesti moninaisempaa. Sen lähtökohdaksi tulee ottaa yleiset ihmisarvon ja ihmisoikeuksien periaatteet ja päämääräksi niiden toteutuminen kasvatussuhteessa. Tällöin sekä kasvatuksen tavoitteiden että sen menetelmien tulee perustua kasvavan ihmisen arvon ja ainutlaatuisuuden kunnioittamiseen.

Nyky-yhteiskunta kasvuympäristönä on hyvin vaativa. Se ei suinkaan ole tyhjentynyt kasvattajista, vaan kasvatuksellisen vaikuttamisen tehtävän ovat omaksuneet monet sellaiset toimijat, joita ei pidetä ensisijaisesti kasvattajina. Nämä toimijat, esimerkiksi kulutus- ja viihdeteollisuus, yrittävät monin tavoin vaikuttaa käyttäytymiseemme, ajatteluunme ja siihen, mitä koemme tarvit-

sevamme. Hyvin alttiita niiden vaikutuksille ovat lapset ja nuoret, mutta niiden toimintaa ohjaavat pääasiallisesti muut intressit kuin kasvatusvastuu. Jos varsinaiset kasvattajat irtisanoutuvat kasvatustehtävästä, he tulevat jättäneeksi lapset ja nuoret pärjäämään yksinään ja keskenään näiden vahvojen kasvatustaiteiden keskellä. Elämäämme hallitseva yksin pärjääminen ihanne ulottuu myös kasvatukseen. Mutta kuka kantaa kasvatusvastuun silloin, jos lasten ja nuorten kasvua ohjaavat sosiaalisen median, olutmainokset tai internetin aikuisviihde?

Kasvatus on toimintaa, jolla pyritään vaikuttamaan toiseen ihmiseen hyvin kauaskantoisesti. Kuitenkin myös kasvattamatta jättämisellä on vaikutuksia, joten jo valinta kasvattamisen ja kasvatustehtävästä luopumisen välillä on vallankäyttöä ja molempiin liittyy vastuu seurauksista. Kasvattaja ei siis pääse eroon kasvatusvallastaan tai -vastuustaan kieltäytymällä kasvatustehtävästä. Olennaista on tehdä kasvatuksellisesta vallankäytöstä tietoista ja vastuullista.

Parhaimmillaan kasvatussuhteen osapuolille kehittyy molemminpuolinen kunnioitus: kun aikuinen kunnioittaa lasta ja pyrkii kasvatustoiminnassaan toteuttamaan lapsen etua ohjaamalla tämän kasvua vastuullisesti, vahvistuu lapsessakin kunnioitus ja luottamus aikuista kohtaan. Kasvattajan toimintaa ohjaavat tällöin välittäminen, huolenpito ja oman vajavaisuuden tunnustamiseen perustuva nöyryys. Kasvatus toteutuu kahden ihmisen kohtaamisessa rakentuvassa suhteessa, jossa parhaimmillaan molemmat kasvavat. Kasvattajan ei tarvitse aina tietää paremmin eikä myöskään ymmärtää kaikkea. Hänen tehtävänä on tukea kasvuprosessia: auttaa tekemään valintoja, vahvistaa kehittyviä valmiuksia ja itsetuntoa, ottaa vastuuta ja antaa sitä, asettaa rajoja, edellyttää niiden noudattamista ja kuitenkin antaa anteeksi, kun niitä on rikottu. Kasvatus on elämän jakamista ja läsnäoloa. Tällaisen kasvatuksen kaiku on kaunis.

4. kysymys:

Miksi lasten elämää hallitsee yksin pärjäämisen pakko?

Jukka Mäkelä

Suomalaisia sanotaan katajaiseksi kansaksi. Olemme sopeutuneet tulemaan toimeen karussa ja ankarassa ympäristössä. Tämä on luonut kasvattamisen peruskulttuurin, jossa tuetaan yksin selviämisen tarvetta, ihannoidaan yksin pärjäämistä ja jossa läheisyyden ja tuen saamisen tarpeita opitaan jo hyvin varhain tukahduttamaan. Kiintymystutkimuksen kielellä puhutaan välttelevästä tai etäistä kasvatuksista. Tällaiset kulttuurin mukaiset kasvatusihanteet muuttuvat hyvin hitaasti, vaikka pinnallisemmat kasvatustrendit vaihtuvat joskus nopeastikin. Syy hitaaseen muutokseen on, että se tapa, jolla tiedostamatta vastataan lapsen viesteihin, perustuu aivan varhaisimpiin perusoletusmalleihin. Aivojen syviin osiin varastoituneet kokemusmuistot tuntuvat itseäänselvyyksiltä ja synnyttävät tunnekielen, jolla ymmärretään ja vastataan vauvan ja lapsen kasvun tuomiin haasteisiin.

Suomalaisen kasvatuskulttuurin yksin selviämisen eetos on kuin uskomista siihen, että uimaan oppii parhaiten, kun tulee heitettyksi laiturin nokasta veteen. Toki monet oppivat uimaan, mutta toiset vajoavat ja saavat usein elinikäisen kammon vettä kohtaan. Ei ole kauan siitä, kun suomalaisia opetettiin pitämään lasta huutamassa nälissään kunnes asiantuntijan antama neljän tunnin ruokintaväli oli täyttynyt, ja monet meistäkin ovat itkeet itseemme uuvuksiin nälän kouriessa sisuksia. Edelleenkin pidetään itsestään selvänä, että vauvan on opittava nukkumaan omassa huoneessaan mieluiten jo ensimmäisen puolen vuoden aikana, vaikka hän huutaisi lohduttomasti omaa yksinäisyyttään. Näin saadaan lapsi oppimaan odottamaan ja nukkumaan, mutta samalla hänelle jätetään vahva kokemus siitä, ettei hänen kokemuksensa omasta hädästään ja avun tarpeestaan ole todellinen, eikä omiin tunnearvioihin voi siten luottaa.

Valtion tehtävä on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen perusteella taata lapsille tasapainoisen kasvun edellytykset. Suomi ei takaa edes eka-, tois- tai kolmasluokkalaisille iltapäivähoitoa, vaikka molempien vanhempien olisi oltava töissä, jotta perhe tulisi toimeen. Useimmat näin pienet lapset pelkäävät – ja heidän kuuluukin pelätä – yksinäisyyttä. Kun jännittää, luovuus lamaanuu. Lapsilta puuttuvat sisäiset kyvyt säädellä turvallisuuden tunnettaan ilman läsnä olevan aikuisen tukea.

Vaikuttaa siltä, että Suomessa on niukasti käsitteitä huolenpidolle, joka asettaa vauvan oman kokemuksen etusijalle, tai käsitteitä lapsen terveille avuttomuudelle ja tarpeelle saada apua sellaisiin pieniinkin haasteisiin, jotka syystä tai toisesta tuntuvat hänestä ylipääsemättömiltä. Usein näkee puhuttacan ”hemmottelusta” ja ”paapomisesta”, kun taas käsitteitä ”herkkä” tai ”lasta kunnioittava” tai ”samantahtinen” kasvatusta käytetään harvoin. Meillä tuntuu olevan runsaasti ihailevia sanontoja yksin selviä-

miselle, itsenäisyydelle ja pakolle pärjätä yksin: ”vaikka hampaat irvessä” tai ”vaikka syrän märkänis”. Oli riipaisevaa, kun vastaanottolani eräs pieni koululainen kertoi koulussa oppineensa, että itse on selvittävä, koska muihin kuin omaan itseensä ei voi luottaa. Vaikkemme tietoisesti tahtoisikaan, kasvatamme monet lapsistamme vieroksumaan läheistä yhteyttä, toiseen paneutumista ja toisen kiinnostunutta kuulemista.

Meidän on ikään kuin vaikea uskoa, että lapselle annettu riittävän nopea ja kestävä tuki hänen etsiessään tapaa selvitä hämmentävässä maailmassa lisää hänen myöhempää itsenäisyyttään. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että näin on: riittävän nopea vastaaminen lapsen viesteihin kasvattaa hänen itsevarmuuttaan. Todellinen itsevarmuus kasvaa, kun on riittävästi kokemuksia sekä selviämisestä itse että avun saamisesta, kun sitä oikeasti tarvitsee. Ihminen on syvimmiltään sosiaalinen olento, ja siten hänelle on kaikista kauheinta kokea olevansa täysin yksin ja vailla toista ihmistä, joka kuulisi hänen äänensä. Yksinäisyyden kokemus on aikuistenkin selviytymiselle tuhoisaa. Alkoholi ja muut huumeet voivat vähentää sitä hetkeksi, koska ne palkitsevat ihmistä tuottamalla samaa aivojen välittäjäainetta kuin kokemus yhteydestä toiseen voisi synnyttää. Itsemurha on epätoivon ilmaus siitä, ettei ihminen enää usko löytävänsä yhteyttä toiseen.

Luonto on ohjelmoinut vauvan huutamaan hätäänsä, kun hän huomaa tulleensa jätetyksi yksin. Tämä on luonnollista, koska ihminen on kehittynyt vaaralliseen petojen täyttämään maailmaan: ihmisen luonnollisessa ympäristössä pieni lapsi olisi ”tiikeriruokaa”, kuten Lassin lemmikkitiikeri Leevi ihmisen olemisen merkityksen sarjakuvassa määrittelee. Kun vauva huutaa hätäänsä, siihen tulee vastata. Muuten hän oppii, ettei omia tuntojaan kannata jakaa, sillä se vain pahentaa oloa. Vaikuttaa siltä, että emme hahmota, kuinka paljon enemmän lapsi voi luoda maail-

maan uutta, jos häntä suojellaan liialta yksin pärjäämisen stressiltä. Jos kasvatamme lasta pienestä pitäen olemaan toivomatta apua omaan pahaan oloonsa toiselta ihmiseltä ja oppimaan tulemaan toimeen vain omien rauhoittumiskeinojen varassa, vahvistamme taas uuden ikäpolven alttiutta masennukselle ja riippuvuuksille.

Eri lapset ovat synnynnäisesti erilaisia: toiset ovat rohkeita, toiset eivät. Molemmat löytävät tavan saada itselleen paras ja omin elämä, kunhan he eivät jää liiaksi yksin. Yhdessä lapsi pystyy hallitsemaan jännitystä, epävarmuutta ja muuta stressiä huomattavasti paremmin kuin yksin. Näiden tilojen säätelykyky kehittyy hiljalleen läpi lapsuuden ja nuoruuden vuosien. Vähitellen yhdessä koettu tulee omaksi taidoksi. Liiat odotukset nostavat stressiä ja rajoittavat toimintaa, mutta yhdessä onnistuminen kasvattaa keinovalikoimaa ja kykyä pärjätä itse.

Lapset kasvavat parhaiten, kun heitä tuetaan ja ajoittain tuki-en tuupataan. Tukeva tuuppaaminen on täysin eri asia kuin vaatia lasta oppimaan jotain sellaista, joka ei vielä ole luonnollista hänen temperamentilleen tai kehitystasolleen. Lapsi voi kyllä oppia pärjäämään omillaan, mutta hinta on todella kova.

5. kysymys: **Mihin kosketus on hävinnyt aikuisten ja lasten suhteista?**

Jukka Mäkelä

Ihmisen iho on suurin aistinelimemme, jonka avulla hahmotamme ja jäsenämme maailmaa. Ihomme välityksellä otamme myös osaa ympäröivään maailmaan, muutamme sitä ja luomme uutta. Kaikesta tästä saamme tietoa kosketusaistimme kautta. Kosketusaisti on varhaisin ja sosiaalisin aistimme. Se kytkee meidät yhteen toisten kanssa ja synnyttää yhteisen kokemuksen piirin tehokkaammin kuin mikään muu aisti. Kosketus on väylä yhteyteen, suurimman onnen ja samalla tietysti myös suurimman tuskan välittäjä. Sillä voi rakentaa yhteyden toiseen, lohduttaa ja ilahduttaa mutta yhtä lailla myös torjua ja satuttaa. Sillä voi myös loukata toista tunkeutumalla hänen omimmalle alueelleen.

Loukkaamisen pelko on johtanut vääristyneeseen asenteeseen kosketusta kohtaan. Länsimainen kulttuuri on jo pitkään ollut hävittämässä tervettä ihmisten välistä kosketusta seksualisoimalla sitä. Kosketus on ensisijaisesti yhteyden väline, kokemuksel-

lisen jakamisen ja mielihyvän aisti. Seksuaalisuus on vain yksi osa tätä yhteyttä. Lapsuuteen kuuluu aivan oleellisesti aikuisen kosketuksen tuomia toistuvia myönteisiä aistimuksia – sylin tuomaa tyyntymistä, tukan pörröttämisen nostamaa kuplivaa iloa, halauksen tuomaa lohtua ja rohkaisua, leikkipainin nostattamaa riemua. Kaikki tämä voidaan vääristää käyttämällä lasta aikuisten seksuaalisten halujen kohteena.

Yhdysvalloissa yksityisiä päiväkoteja mainostetaan sitoumuksella, ettei täällä kukaan koske lapseen. Näin halutaan kertoa vanhemmille, ettei lasta käytetä aikuisten seksuaalisten tarpeiden kohteena, mutta samalla unohdetaan, että kosketuksen puute aiheuttaa yhtäläillä tuhoa. Lapsi menee tässä lähes kirjaimellisesti pesuveden mukana. Kieltämällä lapsilta mahdollisuus levähtää sylissä tai saada rohkaiseva halaus heistä tulee aggressiivisempia ja heidän voimavaransa leikkiin, oppimiseen ja yhteistoimintaan muiden lasten kanssa vähenevät. On todennäköistä, että tällaisen kosketuspolitiikan myötä he myös aikuisina käyttävät enemmän päihteitä ja käyttäytyvät epäsosiaalisesti.

Tällaiset ennusteet kosketuksen puutteen vaikutuksista aikuisuuteen perustuvat eläinkokeisiin. Mutta ihminenkin on lihallinen ja aistiva olento, ruumiiltaan ja aivoiltaan samaa sukua kuin muut nisäkkäät, erityisesti kädelliset. Siten apinoilla ja muilla sosiaalisilla nisäkkäillä tehdyt tutkimukset ovat tärkeitä. Niiden mukaan kosketusleikit kuten painiminen ja yhteinen rymyäminen ovat pennuille ominaisia lajista riippumatta, ja kehittyneemmillä lajeilla niitä esiintyy myös pentujen ja aikuisten välillä. Eläinkokeissa kosketusleikkien estäminen johtaa välittömästi pentujen aggressiivisuuden lisääntymiseen, ja lisääntynyt aggressiivisuus jatkuu aikuisuuteen asti. Myös sylin ja halaamisen rajoittaminen leikki-ikäisiltä poikasilta aiheuttaa juuri niitä oireita, joita yhteiskuntamme yrittää mielenterveyspalveluilla hoitaa:

levottomuutta ja lyhytjännitteisyyttä, vihamielisyyttä ja toisten kiusaamista, masennusta ja alkoholisoitumista.

Oireet selittyvät osittain sillä, että kosketus lisää aivoissa sosiaalisen uteliaisuuden ja luottamuksen välittäjäaineita. Lapset tarvitsevat kosketusta sekä kivun, hätäännyksen ja väsymyksen tuomien pahojen tunteiden rauhoittamiseen että yhteisen ilonpidon ja mielihyvän vahvistamiseen. Mielihyvä, joka tuntoaistin kautta välittyy iholta, samalla sitoo lasta yhteisöön. Yhteisöllisyyden vahvistaminen on myös apinoiden keskinäisen rapsuttamisen ja muiden sosiaalisille eläimille tyypillisten kosketusmuotojen ydintehtävä.

Ehkä hieman yllättäen tutkimuksissa on myös havaittu, että rymyleikin jälkeen eläinpentujen aivot ottivat kasvupyrähdyksen eli olivat valmiimpia oppimaan uutta. Tästä voisi ottaa oppia pohtiessa, miten edelleen kehittää suomalaista varhaiskasvatus- ja koulujärjestelmää: ehkä nimenomaan fyysisiä leikkejä lisäämällä myös ne lapset, joilla on oppimisvaikeuksia, selviäisivät paremmin ja näin koko koulu yhteisön viihtyvyys paranisi.

6. kysymys: Millaisia ihmisiä haluamme kasvattaa?

Kalevi Virtanen

Tämän päivän kasvattaja elää keskellä jännitteitä, jotka muodostuvat eri suuntiin vetävistä kasvatuksen ihanteista. Nämä ihanteet voi pelkistää jatkumolle, jonka toisessa päässä ovat ulkopuolelta asetetut odotukset – ”näin asioiden väitetään olevan” – ja toisessa päässä sisäisesti koetut luonnolliset tarpeet ja toiveet – ”tämän ihminen (kasvattaja) luonnostaan aavistaa”.

Ensimmäinen jännite on yksilöllisyyden ja yhteyden välinen jännite. Väitetään, että lapset tulisi kasvattaa oman onnensa sepiksi, ihmisiksi, joille ympäristö on itsensä toteuttamisen pelikenttä. Väitetään, että elämä on yksilölaji, jossa jokainen itse hankkii oman elämänsä edellytykset. Kuitenkin luonnostaan ihminen aavistaa, että kukaan ihminen ei selviä vain omassa varassaan. Ihminen tarvitsee toisia. Hyvinvointi on sitä, että joku on ja pysyy vierellä. Toivomme, että lapsemme ja nuoremme löytävät alkuperäisen itsensä, yhteyden siihen, mikä kussakin on kaikkein

ominta, mutta samalla toivomme myös, ettei kukaan jää yksin alkuperäisyytensä kanssa. Jännitteen ytimessä on kysymys, miten alkuperäisyys voi rakentua siten, että se ei ole minän ympärillä pyörimistä, oman minän selviytyjän rakentamista, vaan yhteyttä muihin ja koko elämään. Kasvaa aikuiseksi tarkoittaa kasvamista – ei vain erillisyyteen ja vastuullisuuteen – vaan myös yhteisölliseen itsensä toteuttamiseen.

Toinen jännite on suorittamisen ja olemisen välinen jännite. Väitetään, että kaikki suhteet voi nähdä ostamisen, myymisen ja markkinoinnin silmälasien läpi. Markkinatalouden elämänmalli ja arvomaailma levittäytyy yhä uusille elämänalueille. Väitetään, että yhä pienempien lasten tulee kilpailla keskenään. Toinen ihminen alkaa tällöin näyttää uhalta, onhan hän kilpailija. Silloin ei sovi auttaa. Tässä kasvatuskulttuurissa vanhemmat ja opettajat miettivät kuumeisesti, miten opettaa erilaisia tietoja ja taitoja yhä enemmän ja yhä nuoremmille. Kasvatuksesta tulee suoritusta ja kasvusta suorittamista: saanko parhaat pisteet, voitanko toiset. Askeleita tähän suuntaan on myös siinä, kun kasvatusta hoitavat tahot alkavat kilpailla keskenään erilaisin erityispainotuksin. Väitetään, että tärkeämpää kuin se, mikä yhdistää, on se, mikä erottaa ja erikoistaa.

Luonnostaan ihminen kuitenkin aavistaa, että toinen ihminen ei ole väline eikä elämä ole kilpailua. Ihminen on arvokas juuri sellaisena kuin on. Tämän jännitteen ytimessä on kysymys, miten oppisimme näkemään toiset ihmiset lahjana ja tehtävänä sen sijaan, että näemme heidät uhkina ja kilpailijoina: lahjaksi olet saanut, lahjaksi rupea. Koskettavia ja kosketettavia lahjoja ovat ihmiset toisilleen. Arvokasta on tällöin suorittamisen sijaan oleminen ja erityisesti yhdessä oleminen.

Kasvattajina meidän on opeteltava puhumaan vähemmän siitä, millaisia uhrauksia lapsen saaminen ja kasvattaminen vaa-

tii. Enemmän on puhuttava siitä, että lapsi tuo mukanaan ilon. Meidän on myös opittava kertomaan lapsillemme, että heistä on iloa meille aikuisille: ”Siinähan sinä olet, sinua olen odottanut. Maailma on kauniimpi, kun sinä olet siinä.”

Kolmas jännite on joksikin tulemisen ja itsensä tuntemisen välinen jännite. Väitetään, että jokaisen on tultava joksikin, jotta olisi joku. Minun on luotava itseni, löydettävä imagoni, konstruoitava identiteettini yhä uudelleen ja uudelleen. Tämäkin merkitsee jatkuvaa kilpailua ja haastetta, jossa toiset menestyvät toisia paremmin. Tämä kilpailu ei nouse ihmisestä itsestään, hänen sisältään, vaan se tulee ulkopuolelta, sillä sen peruskysymys on ”Mitä minun pitäisi olla”. Luonnostaan ihminen kuitenkin aavistaa, että ensin on kasvun tiellä kysyttävä, kuka minä ihmisenä olen. On rakennettava yhteys omaan sisäiseen todellisuuteen ja tultava tutuksi oman itsensä kanssa. Vasta sitten voi kysyä, mitä minusta voisi ja pitäisi tulla. Pitäisi-kysymyksen kautta on vaikea löytää omaa identiteettiään, jos kuka-kysymys on jäänyt vastausta vaille.

7. kysymys: **Mistä löytyy oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino kasvatuksessa?**

Maria Kaisa Aula ja Elina Nivala

Aikuisten keskuudessa vaikuttaa varsin yleiseltä käsitys, että lapsen oikeuksien korostaminen johtaa lasten muuttamiseen kaikkivaltiaiksi, jolloin aikuisten tehtäväksi jää lasten toiveiden täyttäminen. Tämä käsitys esiintyy usein yhdessä lasten velvollisuuksista puhumisen vaatimuksen kanssa. Nämä aikuiset haluavat muistuttaa, ettei ole oikeuksia ilman velvollisuuksia. Heidän mielestään lasten oikeudet ja velvollisuudet ovat jo nykyisellään selvästi epätasapainossa, joten oikeuksista puhumisen sijaan olisi aika palauttaa lasten velvollisuuksien arvoitus. Nykyajan lasten nähdään olevan liian suuria vallankäyttäjiä perheissä, joissa vanhemmat ovat kadottaneet luontaisen auktoriteettinsa ja joiden arki pyörii lasten miellyttämisen ympärillä. Tilanteen korjaamiseksi olisi muistutettava aikuisia heidän oikeuksistaan kasvattajina.

Näiden käsitysten taustalla on vääränlainen tulkinta lapsen oikeuksista. Jostain syystä lapsen oikeuksia ei osata nähdä ihmisoi-
keuksina, joiden tarkoituksena on turvata erityisen haavoittuvassa
asemassa olevan ihmisryhmän hyvinvointia. Tämän positiivisen
lähtökohdan sijaan lapsen oikeudet nähdään tietyn ihmisryhmän
eli lasten etuoikeuksina, jotka heikentävät toisen ihmisryhmän eli
aikuisten oikeuksia viemällä aikuisilta valtaa. Tämän väärän tul-
kinnan mukaan lapsen oikeudet tarkoittavat nimenomaan vallan
siirtämistä aikuisilta lapsille. Vaarallisin on tällöin lapsen oikeus
kertoa mielipiteensä ja tulla kuulluksi itseään koskevista asioista.
Tämä oikeus tulee tulkituksi lapsen oikeudeksi tehdä mitä haluaa
ilman, että aikuisella on oikeutta puuttua siihen. Lapsen ja aikui-
sen oikeudet näyttävät siis olevan sovittamattomassa ristiriidassa.

Väärään tulkintaan lapsen oikeuksista tuntuu mahdottomal-
ta sovittaa aikuisen kasvatustehtävää. Jos lapsi on kaikkivaltias
omine mielipiteineen, miten aikuinen voisi toimia kasvattajana eli
pyrkii ohjaamaan lasta kasvatuksellisella auktoriteetillaan? Eikö
kasvatus tällöin loukkaa lapsen oikeuksia? Tekevätkö lapsen oikeu-
det siis tyhjäksi koko kasvatustehtävän?

Väärän tulkinnan pohjalta näin voi olla, mutta jos lapsen oi-
keudet ymmärretään lapsen etua turvaamaan pyrkiviksi ihmis-
oikeuksiksi, muuttuu kasvatetuksi tuleminen yhdeksi lapsen oi-
keudeksi. Lapsella on oikeus saada turvaa, huolenpitoa ja ohjausta
aikuksilta, jotta hän voi kasvaa ja kehittyä täyteen mittaansa sekä
ruumiillisesti että henkisesti. Tämä tulkinta lapsen oikeuksista pe-
rustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, joka on suomalaisen
lapsi- ja perhelainsäädännön perustana. Siten tämä tulkinta on se,
jonka mukaan meidän tulee lapsen ja aikuisen oikeudet ja velvolli-
suudet ymmärtää ja toteuttaa.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsia ovat kaikki
alle 18-vuotiaat. Heillä on oikeus olla lapsia eli vaatia vanhem-

muutta ja saada aikuisilta tukea ja turvaa. Lapsia tulee sopimuksen mukaan kasvattaa hellyyden ja ymmärtämyksen ilmapiirissä, jossa tärkeää on molemminpuolinen kunnioitus ja arvostus.

Sopimuksen artiklojen mukaan:

- Lapsella on oikeus vanhempiin, jotka toimivat lapsen edun mukaisesti.
- Vanhemmillä, äidillä ja isällä, on ensisijainen ja yhteinen vastuu lapsen kasvatuksesta.
- Valtion tulee tätä vastuuta ja myös velvollisuutta kunnioittaa sekä antaa vanhemmille tukea heidän tehtävänsä.
- Lapsella on oikeus tuntea vanhempansa ja olla ensisijaisesti heidän hoidettavanaan, jos hänen on hyvä ja turvallista olla heidän hoidossaan.
- Lapsella on oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi myös perheyhteisössä.
- Lapsen etu rajaa vanhempien oikeuksia – väkivalta ei ole sallittua edes kasvatustarkoituksessa. Lapsella on oikeus erityiseen suojeluun paitsi fyysiseltä ja henkiseltä väkivallalta myös laiminlyönniltä.
- Valtion ja kuntien tulee viimesijaisesti turvata lapsen hyvä elämä, jos vanhemmat eivät siihen kykene.
- Lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada erityistä suojelua ja tukea, jossa on kiinnitettävä huomiota kasvatuksen jatkuvuuteen sekä lapsen etniseen, uskonnolliseen ja kielelliseen taustaan.
- Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempansa – ellei se ole lapsen edun vastaista.

Lapsella on oikeus paitsi siihen, että hänen välittömistä perustarpeistaan ja turvallisuudestaan huolehditaan, myös siihen, että kasvatuksella kehitetään hänen valmiuksiaan elää ja toimia ym-

päroivässä maailmassa. Hänellä on oikeus myönteiseen kasvatukseen, jossa hän oppii elämään yhdessä toisten ihmisten kanssa ja kunnioittamaan heitä. Lapsen oikeudet eivät oikeuta häntä toisista piittaamattoman käytökseen, kaikkivaltiaaseen vallankäyttöön, joka ei huomioi muita vaan saattaa vahingoittaa ympäristöä. Kasvatusta tarvitaan, jotta lapsi oppii yhteiselämän säännöt ja tavat.

Oikeus kasvatukseen on siis perusta sille, että lapsi oppii käyttämään oikeuksiaan oikein ja toteuttamaan velvollisuuttaan kunnioittaa muiden oikeuksia. Muuta velvollisuutta ei lapsen oikeuksien sopimuksessa lapselle määritellä, koska ihmisoikeusajattelussa oikeuksia ei tarvitse ansaita toteuttamalla ensin tietyt velvollisuudet. Oikeudet ovat absoluuttisia ja perustuvat ihmisyyteen. Lapsen ei tarvitse olla kiltti ja kunnollinen, jotta lapsen oikeudet koskisivat häntä, vaan ne koskevat häntä, koska hän on lapsi. Ainoastaan velvollisuus muiden oikeuksien kunnioittamiseen on tarpeen, sillä ilman sitä kenenkään oikeuksilla ei olisi pohjaa.

Aikuisilla sen sijaan on velvollisuuksia suhteessa lapsiin. Heidän velvollisuutenaan on toteuttaa lapsen oikeudet. Tämä ei kuitenkaan kavenna aikuisten omia ihmisoikeuksia, sillä ihmisoikeuksien logiikkaa ei ole rakennettu niin, että yhden oikeus on pois toiselta. Esimerkiksi lapsen oikeus kertoa mielipiteensä ei tarkoita, että päätöksentekovalta siirtyy aikuiselta lapselle eikä aikuisen mielipiteellä ole enää merkitystä. Aikuisella on velvollisuus kuunnella ja ottaa mielipide huomioon, mutta vastuu päätöksenteosta on aikuisella, jonka tulee harkita asioita lapsen parhaan kannalta. Lapsen edun mukainen toiminta ei ole aina sama asia kuin lapsen mielipide.

Kasvattajan velvollisuutena on tarkastella asioita lapsen hyvinvoinnin ja tulevaisuuden näkökulmasta ja ohjata lapsen kasvua niin, että paras mahdollinen tulevaisuus on saavutettavissa.

Kasvatus on arvokkaaksi ymmärretyn tavoittelemista, ja kasvat-
tajalla on vastuu tämän arvokkaan näkemisestä ja sitä kohti kul-
kemisestä yhdessä lapsen kanssa.

Olennaisena ulottuvuutena kasvatuksessa on myös vastuun
jakaminen vähitellen yhä enemmän ja enemmän lapsen – tai
nuoren – itsensä kanssa, koska yksi kasvatuksen päämääristä on
vastuun ottaminen omasta elämästä ja toiminnasta. Lapsen mie-
lipiteiden kuuntelemisesta ja huomioimisesta aikuisen kantaessa
vastuun päätöksistä kuljetaan vähitellen kohti yhteistä päätöksen-
tekoa ja vastuun jakamista ja siitä edelleen itsenäiseen vastuun-
kantamiseen. Jossain vaiheessa entinen lapsi on kasvanut aikui-
seksi, joka alkaa ottaa vastuuta myös toisen ihmisen, oman tai
lähipiiriin kuuluvan lapsen, elämästä ja hänen kasvatuksestaan.

Aikuisen ja lapsen oikeudet eivät kasvatuksessa ole ristiriidas-
sa. Lapsella on oikeus kasvatukseen ja aikuisella on velvollisuus
kasvattaa. Aikuisen velvollisuus kasvattaa on mahdollista nähdä
myös oikeutena: aikuisella on oikeus kasvattajana ohjata lasta
kohti sitä, mikä on arvokasta. Tuon arvokkaan määrittelyssä voi
olla erilaisia uskonnollisia ja kulttuurisia perustoja, mutta yhtei-
sen lähtökohdan arvokkaan ymmärtämiselle antavat ihmisoike-
udet ja niistä erityisesti lapsen oikeudet. Ne määrittelevät paitsi
kasvatuksen oikean tavan, eli väkivallattoman, hyväksyvän ja
kunnioittavan kasvattamisen, myös sen tavoitteet eli lapsen hyvän
elämän.

8. kysymys: Onko yhteisöllisen kasvatuksen paluu mahdollista?

Tuomas Kurttila

Käsitys kasvatuksesta ja sen tavoitteista peilaa aina elettyä ajanjaksoa. Vaikka jatkumoa kasvatuksen ihanteista löytyy, latautuvat kasvatukseen kuhunkin aikaan sidotut tavoitteet ja arvot. Kasvatus on yhteiskunnan peili.

Kasvatuksen tavoitteet ja arvot ovat liikkeessä. Lopulta muutoksessa on kyse ihmiskuvasta, jota aikamme heijastelee. Aikamme ihmiskuvassa korostuu osaaminen, itsepärjääminen, erikoistuminen, harjaannuttaminen ja urasuunnittelu. Aikamme ihminen on projekti, joka alkaa lapsuudesta. Kaikki tämä on privatisoinut ajatustamme ihmisen kehityksestä ja kasvattamisesta. Pahimmillaan tämä näkyy yksityisyyden – niin perheen kuin yksittäisen kansalaisen – oikeuksien suojaamisena tavalla, joka lopulta heikentää turvaa. Jos lapsella tai perheellä on ongelmia, viranomaisten välillä tieto ei kulje ja lähimmäisinä tulemme korrektisti sulkeneeksi silmämme.

Suomalainen kasvatustapa on siis yksityistynyt. Ihmisten asenteissa ja lainsäädännössä voimme kuitenkin havaita muutosta toiseen suuntaan. Perheet tarvitsevat apua arkeen. Opettajat tarvitsevat tukea luokkaan. Taidamme tarvita toisiamme. Yksinkasvatuksen aika on ohi.

Kyse on pitkästä kaaresta. Suomi siirtyi verrattain nopeasti sääty-yhteiskunnan julkilausutuista reviiereistä yleiseen ja yhtäläiseen kansalaisuuteen, jonka vahvana pohjavireenä voimme pitää suomalaisen sivistyksen rakentajien snellmanilaista henkeä. Vahvan valtion taustalla toimivat omat vahvuutensa tiedostavat kansalaiset. Tämä oli 1900-luvun kansalaisihanteemme. Sitä toteuttivat kasvatuksen perinteiset auktoriteetit, koululaitos ja kirkko. Niillä oli ratkaiseva merkitys tiettyjen kulttuuristen arvojen välittäjinä.

Pitkän kaaren toisessa päässä, omassa ajassamme, kirkon asema auktoriteettina on kyseenalaistettu ja opettajuus on typistynyt kasvatukseen sijaan tiedollisen opettamisen ammattilaisuuteen. Tämä kasvatuksen auktoriteettien rapistuminen ja toisaalta kotikasvatuksen yliprivatisoituminen ovat luoneet tarpeen kasvatuksen paluulle. Ongelmaksi vain on muodostunut, että kasvatuksen kateederiasemaa muisteleva ja romantisoiva ammattikasvatustapa ei ole tunnistanut tarvetta kasvatukseen kumppanuuteen etenkin kolmen kovan K:n välillä: kodin, koulun ja kavereiden⁴. Tarvitaan aiempaa yhteisöllisempää kasvatusta. Muutos ei rakennu pelkästään vanhempien tai kasvatuksen ammattilaisten varaan, vaan se perustuu jokaisen aikuisen vastuuseen lapsista sekä yhteiskunnan kykyyn edistää perheen hyvinvointia ja toteuttaa lapsen oikeuksia. Koko kylä kasvattaa.

Tänä päivänä kysymys kuuluu: syntyykö uudenlaista kasvatuskumppanuutta? Tämän haasteen edessä 2010-luvun ikääntyvä

⁴ Kavereilla tarkoitetaan lapsen omaa ikävaiheittaista vertaisryhmää.

Suomi on. Vaihtoehtona on kasvatuksen jääminen heitteille. Siitä on merkkejä, vaikken osoitakaan syyttävällä sormella ketään tai mitään tiettyä tahoja. Kasvatuksen paluu ei ole mahdollisuus, se on välttämättömyys. Teemmekö kuluva vuosisadasta kasvatuksen vuosisadan?

En allekirjoita väitettä, että suomalaiset vanhemmat ovat huonompia kuin koskaan ennen. Yhteisöllisen kasvatuksen paluuta ei tarvita sen vuoksi, että vanhemmat olisivat hukassa. Epävarmuutta kasvatuksessa kuitenkin on. Maasto on vaikea. Yhteisöllisen kasvatuksen tarve kuuluu siinä huolipuheesta, joka monien vanhempien ja ammattikasvattajien tahoilta kantautuu. Kuinka selviän, saanko tukea?

Kun aiemmin näitä kysymyksiä ei tohdittu edes esittää, syntyi yksipuolisesti objektiiviseen tietoon nojaava kasvatuskulttuuri. Sen vastavoimaksi on syntynyt tarve sydämen vanhemmuudelle, joka luottaa itseensä kasvattajana, sekä kumppanuudelle kasvatuksen ammattilaisten ja vanhempien välillä.

Kodin ja koulun yhteistyötä pohdittaessa nousee esille termi ”ammattikasvatus”, joka ilmentää ikään kuin vastakohtaa vanhempien kotikasvatukselle. Kasvatuskulttuurimme ei pidä rakentua tällaisille vastakkainasetteluille. Kasvatustehtävä on kokonaisuus, jossa vanhemmuus ja ammattilaisuus tunnistavat toisensa, arvostavat toisiaan ja lopulta tukevat toisiaan. Julkisen vallan näkökulmasta työnjako on selvä: verovaroin työskentelevät ammattikasvattajat ovat perheiden ja lasten palveluksessa, satoi tai paistoi. Tässä on yhteisöllisen kasvatuksen lähtökohta.

Kukaan ei selviä kasvattajana yksin. Yhteisöllisen kasvatuksen kysymys muokkautuu muotoon: kuinka selviämme? Siis me, ei vain minä. Kasvatusajattelumme päivittäminen on irtiottoa tavastamme selvitä yksin sekä kykenemättömyydestämme tunnistaa varhaisen tuen tarve ja jo ilmenevät ongelmat. Kyse ei ole

vanhempien kasvatusvastuun säilyttämisestä muille. Kyse on tuesta näille lapsen ensisijaisille kasvattajille. Tukea tarvitsee jokainen vanhempi. Vain näin paikallistamme kasvatuksen sudenkuopat. Vain näin pystymme löytämään ymmärryksen palauttaa kunnalliset kotipalvelut tai alentaa kynnystä lainata naapurilta sokeria. Yksi tärkeimpiä yhteisöllisen kasvatuksen edistäjiä voi olla suomalainen peruskoulu.

Viime vuonna vietimme Uno Cygnaeuksen syntymän 200-vuotisjuhlaa. Kansankoulumme isän ajattelussa opettajan työhön sisältyi vahvasti lapsen koko persoonallisuuden kasvattaminen. Teollisen Suomen koulumaailma tuli unohtaneeksi tästä Unon perinnöstä kaksi avainkäsitettä: lapsen ja kasvattamisen. Hieman kärjistäen voi todeta lapsen muuttuneen oppilaaksi ja kasvatuksen tiedolliseksi oppimiseksi.

Yhteisöllisen kasvatuksen paluu tuntuu perusopetusta ajatellen erityisen vaativalta. Niittäähän peruskoulumme mainetta monissa kansainvälisissä arvioissa juuri tiedollisilla mittareilla mitattuna. Miksi muuttaa jotain, mikä on parasta? Oleellista onkin tarkastella mittaria.

Tieto näyttää lisänneen tuskaa. Tiedollinen oppiminen on saanut yliotteen. Ainakaan nykypainotus ei ole täyttänyt niitä tarpeita, jotka Uno Cygnaeus tunnisti: taidot ja henkiset voimavarat. Kun tieto vei voiton, katosivat tunne ja taito. Teollisen Suomen perintönä on ollut tyypistä koulua pelkäksi tietotehtaaksi, joka ahdistuu sille ajateltavasta kasvatustehtävästä. Keskustelu kasvatusvastuusta onkin oireellista. Usein vastuun pallottelua käydään juuri akselilla koti vai koulu. Kun ongelmia on, osoitetaan kotien suuntaan.

Ongelmalähtöinen ajattelutapamme näkee usein ongelmien lähteenä lapsen tai hänen kotinsa. Syyttävä sormi heristää herkästi mutta vailla vaikutuksia. Etsimme ongelmiin diagnooseja, joilla

varmistamme kritiikin osumattomuuden itseemme ja ei-lapsimyönteisiin käytänteisiimme. Kun ongelmia koulussa ilmenee, vaadimme diagnoosia lapsen poikkeavuudesta ja epänormaaluudesta. Elämme diagnosoituneen kasvatuksen ajanjaksoa, mikä johtuu osittain meidän aikuisten vähäisestä halusta kiinnittää katsettamme lapsen kokemusmaailmaan ja tunteisiin.

Uskallan väittää, että luultua useammin ongelmien lähteinä ovat muut tekijät kuin varsinaisesti lapsi itse. Näitä ovat halumme rakentaa tietyn tyyppipersoonan mukaista koulua ja jo varhaiskasvatusta. Korostamme lapsen pärjäämistä itsenäisesti, reippaasti ja sosiaalisesti aivan liian varhain. Olemme luoneet haavoittuvan rakennelman, jossa lapsen etua ei oteta riittävän syvällisesti toiminnan lähtökohdaksi.

Lopulta ratkaisevaa on Unon ajattelua seurataksemme koulun lapsikeskeisyys. Kasvatuksen paluu rakentaa lapsentahtista kouluarkea kiireettä ja suorituskeskeisyyttä vähentäen. Kasvatuksen paluuta ennakoi ajattelu, jossa yhä paremmin alamme ymmärtää jokaisen aikuisen roolin kasvattajana. Tällöin koulun osalta ymmärrettäväksi tulee, ettei koulu voi typistää tehtävänsä pelkäksi tietotehtaaksi, tiedon jakajaksi. Koulu kasvattaa sekä opettajien että lapsen vertaisryhmän välityksellä. Tämän johdosta korostuu kodin ja koulun yhteistyön tärkeys lapsen oppimistulosten edistämisenä ja tasapainoisen kasvun tukijana.

Oleellista on esimerkiksi tarkastella lasta osana ryhmää luokkatilanteessa tai vertaisryhmässä sekä toisaalta kodin kasvuympäristössä. Kodin ja koulun vuorovaikutus korostuu, sillä kaikki koulussa koetut ongelmat eivät näy kotona ja toisaalta kaikki kotona koetut ongelmat eivät näy koulussa. Ja lisäksi tämän päivän digi-natiivien kaveruussuhteiden karikat saattavat jäädä niin kodin kuin koulun havaintokenttien ulkopuolelle. Meillä aikuisilla tulisi olla yksinkertaisesti enemmän aikaa kuulla lasta, pitää lasta

sylissä ja silittää päätä. Ei sen vaikeampaa. Jos opettaja ei ehtisikään sylittää tai silittää, kuulla hänen pitää.

Suomalaista perusopetusta arvioitaessa suunnanmuutos näyttää välttämättömältä. Suurin merkitys on erilaisen osaamisen tuomisella osaksi koulun arkea. Pelkästään opettajien harteille ei uutta ajattelua ja toimintakulttuuria voi toki säilyttää. Kasvatuksen paluu vaatii siirtymistä yhteisölliseen kouluun, jossa korostuu lasten ja vanhempien osallistuminen sekä opettajien välinen ja eri ammattikuntien välinen yhteistyö. Nykyisellään tällä tiellä ei olla. Tarve on silti hahmottumassa eri puolilla. Se on yhteisöllinen koulu, joka nostaa tärkeimmäksi tehtäväksi yhteisöllisen kasvatuksen. Tiedon ylikorostus ja tietoyhteiskunnan palvonta hyvän elämän perustana palautetaan rengin rooliin.

Tunnustaa täytyy, että koulujen johtamisessa monialaisiksi toimintakeskuksiksi on tekemistä. Sama koskee opettajien välistä yhteistyötä. Omaan luokkaan on ollut vaikea päästää muita. Jäänteinä meillä on myös kolmen kasvatustyötä tekevän ammattiryhmän erikoinen reviirys: lastentarhanopettajat, luokanopettajat ja aineopettajat. Esimerkiksi ala- ja yläluokkien välissä oleva muuri luo lisävaikeutta muutoinkin haastavaan varhaisnuoruuden vaiheeseen.

Yhteisöllistä kasvatusta tarvitaan tukemaan kotien kasvatustyötä. Kasvatusvastuuta on kannettava yhteiskunnassa yhteisesti. Lapsen hyvinvoinnin on oltava kaiken keskiössä. Suomalainen ohikävelemisen kulttuuri on haastettava. Lisäksi vanhempien on tehtävä yhteistyötä. Köyttä on vedettävä samaan suuntaan. Se on aikuisuutta. Se on yhteisöllistä kasvatusta.

9. kysymys: Kuinka jokainen aikuinen voisi olla omalla paikallaan hyvä kasvattaja?

Maria Kaisa Aula ja Elina Nivala

Lasten omien näkemysten perusteella ei ole epäselvyyttä siitä, kuka heidän tärkein kasvattajansa on. Vanhemmat – äiti ja isä sekä yhdessä että erikseen – mainittiin kaikkein useimmin, kun lapsiasiavaltuutetun toimisto kysyi tärkeintä kasvattajaa yli kahdeltasadalta koululaiselta keväällä 2010⁵. Läheisyys, huolenpito ja tuki perustelivat vanhempien asemaa: ”Koska he ovat aina olleet ”around” ja kyselleet ja kaikkea” (yläkoululainen).

Vanhempien lisäksi lapset ja nuoret mainitsevat tärkeinä kasvattajina isovanhemmat, joihin liitetään vahva esimerkillisyys ja elämän viisaus. ”Mainitaan nyt edesmennyt mummuni, sillä hän

5 Laajin aineisto on kevään 2010 Touko Fest -tapahtumassa Jyväskylässä toteutettu kysely, johon vastasi 153 alakoululaista ja 78 yläkoululaista. Toisena aineistona on lapsiasiavaltuutetun nuorten neuvonantajaryhmän kanssa käyty keskustelu elokuussa 2010 sekä chat-keskustelu Suomen Lasten Parlamentin jäsenten kanssa. Kasvatusteema oli esillä myös keväällä 2010 lapsille ja nuorille tehdyssä kuritusväkivaltaa koskevassa kyselyssä.

jaksoi aina kannustaa, hyväksyä ja olla ylpeä jokaisesta lapsestaan ja lapsenlapsestaan” (yläkoululainen). Myös muita sukulaisia pidetään tärkeinä kasvattajina. Oman perheen sisällä sisarukset, varsinkin isosiskot ja -veljet, kuvataan useasti merkittävinä esimerkkeinä ja tukijoina. Perheen ulkopuolelta mainitaan erityisesti kummit mutta myös tädit ja sedät yleisesti.

Opettajien asema tärkeinä kasvattajina on lasten ja nuorten kokemusmaailmassa huomattavasti kyseenalaisempi kuin vanhempien. Varsinkin nuoremmilla lapsilla ero kasvatuksen ja opetuksen välillä aiheuttaa pohdiskelua. Tämä näkyy tavoissa määritellä kasvatusta opetuksen kautta: ”[Kasvatus on] *sellasta niin kuin opetusta mutta siinä myös hoidetaan sitä jota kasvatetaan*” (tyttö 10 v). Kasvatus ei siis ole täysin sama asia kuin opettaminen, vaikka jotain yhteistä niissä onkin. Kasvatus ikään kuin sisältää opettamisen mutta on myös jotain enemmän.

Kasvatukseen kuuluu olennaisesti tukeminen, auttaminen, huolenpito, kuunteleminen, ymmärtäminen, välittäminen, yhdessäolo ja läsnäolo: ”*Kasvatus on jonkun henkilön tukemista, kertomista mikä on väärin ja mikä on oikein, sen ihmisen kanssa viettämistä yhteistä aikaa jne.*” (tyttö 12 v). Lasten ja nuorten kokemuksen mukaan kaikki opettajat eivät suinkaan toiminnassaan toteuta tätä kasvatuksen määritelmää, vaan he toimivat ”vain” opettajina. Varsin monet kuitenkin pitävät myös opettajia ainakin melko tärkeinä kasvattajina: ”*Opettajat vaikuttavat paljon ajattelutapaan ja arvoihin*” (yläkoululainen).

Kasvatus ei ole lasten ja nuorten mielestä erityisten taitojen opettamista vaan oikean ja väärän, hyvän ja pahan erottamiseen ohjaavaa toimintaa ja keskustelua. Hyvä kasvattaja osaa neuvoa ja opastaa elämässä tärkeissä asioissa. Lapset mieltävät kasvatuksen siis hyvin merkittävänä itseensä ja tulevaisuuteensa vaikuttavana toimintana. Kenestä tahansa aikuisesta voi tulla lapselle merkit-

tävä kasvattaja, jos häneen rakentuu luottamuksellinen suhde. Hyvä kasvattaja ei keskity vain johonkin tiettyyn puoleen lapsessa vaan näkee lapsen ja nuoren kokonaisena ihmisenä. Esimerkiksi suhde harrastuksen ohjaajaan voi kehittyä kasvatussuhteeksi, jos ohjaaja pelkän harrastuksessa harjoiteltavan taidon lisäksi tarjoaa tukeaan myös muissa asioissa ja jos ohjaussuhde jatkuu riittävän pitkään. *”Mun viulun opettaja antaa aina välillä kaikkii neuvoja ja sille voi myös puhuu”* (tyttö 11 v).

Lasten ja nuorten määritelmien mukaan hyvä kasvattaja on läsnä, pitää huolta sekä haluaa kuunnella ja ymmärtää tämän päivän lapsia ja nuoria. Hyvä kasvattaja on kiinnostunut lapsesta yksilönä ja haluaa oppia tuntemaan hänet paremmin. *”Hän auttaa minua aina ja on kiinnostunut jutuistani”* (yläkoululainen). Hyvään kasvattajaan voi luottaa. Rajojen asettaminen luo turvallisuutta, mutta hyvä kasvattaja osaa myös toimia joustavasti ja antaa tarvittaessa tilaa ja mahdollisuuksia kokeilla omia siipiä. Hyvä kasvattaja kasvaa tehtävänsä mukana eli suhtautuu eri tavoin nuoreen kuin pieneen lapseen.

Hyvä kasvattaja ei käytä väkivaltaa vaan rakkautta. Hän on kärsivällinen ja ymmärtää, että huutamisen sijaan toimivampia kasvatustapojen menetelmiä ovat kuunteleminen ja kannustaminen. Lapset ja nuoret toivovat kasvattajilta *”lisää hellyyttä, ei komentelua yms.”* (alakoululainen) sekä *”kuuntelutaitoa ja ei turhaa tuomitsemista”* (yläkoululainen). Kasvatuksesta ei tule väkivallan keinoin tehokkaampaa vaan siitä tulee vahingoittavaa. *”Jotkut uskovat, että lapsi oppii jos häntä rangaistaan, mutta se ei ole totta. Lapselle tulee vain paha mieli tai hän suuttuu vanhemmalleen.”* (alakoululainen.)

Lasten ja nuorten näkemykset kasvatuksesta ja hyvästä kasvattajasta tarjoavat aineksia kaikkien lapsia ja nuoria työssään kohtaavien ammattilaisten työn kehittämiseen. He voivat kaikki

toimia lapsen kasvun tukijoina omilla paikoillaan omissa tehtävissään: opettajina, harrastusten ohjaajina, nuorisotyöntekijöinä, kouluterveydenhoitajina, koulukuraattoreina, päiväkotien työntekijöinä, kouluavustajina, lastensuojelun sosiaalityöntekijöinä ja niin edelleen.

Lähtökohtana on, että lapset ja nuoret eivät yleisesti ottaen näe kasvatusvastuun siirtyneen vanhemmilta ammattilaisille, vaan omat vanhemmat ovat heille kiistatta tärkeimpiä kasvattajia. Siksi myös ammattikasvattajien on tärkeä tukea ja rohkaista vanhempia kasvatustehtävässään. Kouluikäisten ja etenkin murrosikäisten lasten vanhemmille tällaista kasvatuskumppanuuden matalan kynnyksen tukea on nykyisin hyvin vähän tarjolla. Liian usein tukea tarjotaan vasta, kun ollaan lastensuojeluasiakkuuden kynnyksellä. Silloin on jo liian myöhäistä.

Toinen keskeinen kasvattajuuteen liittyvä periaate on, että lapset ja nuoret eivät halua tulla nähdyiksi pelkästään valmenttavina ja koulutettavina. Sen sijaan he haluavat tulla nähdyiksi kokonaisina ihmisinä iloineen ja suruineen. Lapset ja nuoret toivovat, että heidän pienistäkin jutuistaan ollaan kiinnostuneita. Se auttaa heidän ymmärtämistään mutta vaatii ammattikasvattajilta aikaa ja kiireetöntä läsnäoloa. Olennainen kysymys on, miten se onnistuu isoissa opetus- ja hoitoryhmissä.

Perusopetuksen kehittämisessä on keskusteltu ryhmäkoon vaikutuksista oppimistuloksiin. Eräät tutkijat ovat osoittaneet, että oppimistulosten kannalta luokkakoolla ei ole suurtakaan merkitystä. Näin voi hyvinkin olla, mutta koulu ei ole lapsen kannalta vain taitojen ja tietojen oppimista vaan myös kasvua varten. Lapsen yksilönä huomioimisen ja kuulluksi tulemisen kannalta luokkakoolla on suuri merkitys. Lähes 30 oppilaan opetusryhmässä opettajalla on taatusti vähemmän mahdollisuuksia nähdä lasta kokonaisuutena kuin 15 oppilaan opetusryhmässä.

Päivähoidossa lapsen ikä vaikuttaa olennaisesti sopivaan ryhmäkokoon. Kyse ei ole vain vertaissuhteiden määrästä vaan myös aikuissuhteista. Monet ja vaihtuvat aikuiset eivät tuo pienen lapsen hoitopäivään laatua vaan levottomuutta ja ulkopuolisuuden tunnetta. Etenkin pienimpien lasten päivähoitoa tulisi kehittää entistä enemmän omahoitaja-periaatteen mukaisesti. Kasvua tukeva vuorovaikutus sekä pienen lapsen viestien oikein ymmärtäminen vaatii aikaa ja yhdessäoloa.

Lapset ja nuoret toivovat, että myös hankalissa ja ongelmatilanteissa aikuisilla olisi aikaa kuunnella ja ottaa selvää, mistä asiassa lapsen ja nuoren näkökulmasta on kysymys. Lapset ja nuoret toivovat, että he voivat tuntea heidän kanssaan työskentelevän ihmisen, koska se tuo jatkuvuutta ja luottamusta. Lastensuojelun sijaishuollossa palveluiden laatua haittaavat lasten ja nuorten näkökulmasta eniten sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja kiire. Oppilashuollossa yhteyden ottamista koulukuraattoriin, terveydenhoitajaan ja psykologiin estää se, että näissä palveluissa toimivat henkilöt eivät useinkaan ole kasvoina ja ihmisinä lapsille tuttuja. Oppilashuollon laatua siis lisäisi, jos työntekijät osallistuisivat koulun arkeen ja olisivat läsnä koululla mahdollisimman paljon.

Lapsen näkeminen kokonaisuutena on nykyisen palvelujärjestelmämme kannalta iso haaste. Sektoroituneissa palveluissa ammattilaiset ovat taipuvaisia näkemään lapsen ja nuoren omasta näkökulmastaan: lastensuojelun asiakkaana, opetettavana oppilaana tai terveydenhuollon asiakkaana. Lapsi voi tällöin tulla nähdyksi hyvin yksipuolisesti uhrina, ongelmatapauksena tai palveluiden kohteena. Lapsen aito kohtaaminen edellyttää avarakatseista asennoitumista ja lisäksi konkreettisia vuorovaikutustaitoja eri ikäisten lasten kanssa: taitoja puhua lapselle tai nuorelle hänen ymmärtämällään kielellä, tukea hänelle luontaisia ilmaisun tapoja

ja kuunnella hänen tarinaansa. Lapsen oman tarinan kuunteleminen ja ymmärtäminen on edellytys hyvälle palvelulle.

Jokainen lapsia ja nuoria kohtaava aikuinen on omalta osaltaan kasvattaja. Jokainen aikuinen kasvattaa esimerkillään ja erityisesti sillä, miten kohtelee lasta. Omalla toiminnallaan hän viestittää lapselle joko hyväksyntäänsä ja välittämistään tai välinpitämättömyyttään ja sitä kautta lapsen arvottomuutta. Miten edistämme lasten kanssa työskentelevien, eri ammattikuntia edustavien aikuisten, vuorovaikutustaitoja, ymmärrystä asemastaan kasvattajana sekä halua ja mahdollisuuksia lapsen näkemiseen kokonaisuutena? Ennen kaikkea se vaatii aikuisilta aikaa ja pysähtymistä.

10. kysymys: Mistä nykymaailman uskontokasvatuksessa voisi olla kyse?

Kalevi Virtanen

Suomalainen yhteiskunta on tilanteessa, jossa uskonnosta ja uskontokasvatuksesta käydään kodeissa, kouluissa ja yhä enemmän myös julkisuudessa monenlaista keskustelua. Mielenpitoet menevät välillä voimakkaasti ristiin. Sanojen ja lauseiden takana on neljä suurta kysymysryhmää, joihin yhteiskuntana haemme vastauksia.

Ensimmäinen kysymysryhmä liittyy näkemykseemme siitä, mikä ja kuka on ihminen ja kenellä on kasvatusoikeus.

Ihminen saa alkunsa sylissä ja syntyy syliin. Tässä sylissä asuvat kaikki sen aikaisemmat kokemukset elämästä. Syli pitää sisällään oman perheen ja suvun käsitykset oikeasta ja väärästä, siitä, mikä on tärkeää ja tavoittelemisen arvoista, mistä hakea toivoa ja lohtua. Ei ole mahdollista eikä kannatettavaa yrittää kasvattaa lasta ikään kuin sylin ohi, vaan hän kasvaa sylissä. Ihminen ei synny tyhjiin eikä hän ole tyhjä taulu, tabula rasa.

Ihminen on suhdetietoinen olento, joka avautuu ulospäin.

Kodilla ja vanhemmilla on oikeus jakaa lapsilleen sitä, mikä on heidän mielestään parasta. Heillä on oikeus kertoa pienille ja suurille lapsille elämän voiman, lohdutuksen ja rohkeuden lähteistä. Voi itse asiassa kysyä, eikö tämä ole suorastaan vanhempien velvollisuus.

Länsimaisissa yhteiskunnissa kaikille ihmisyksilöille taataan ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus, jolloin myös lapsille kuuluvat samat vapaudet. Ketään ei saa pakottaa uskontoa tai vakaumusta koskevissa asioissa. Lapsillamme on oikeus luoda itsenäisesti oma maailmankuvansa, mutta maailmankuva ei synny tyhjästä. Jos yksipuolisesti korostamme yksilön oikeutta ja kykyä luoda itsenäisesti oma maailmankuvansa, jätämme huomiotta sen, että ihminen tarvitsee rakennusaineita. Ei ole mahdollista valita sitä, että ei valitse. Kasvattaja saattaa pyrkiä olemaan maailmankuvallisesti tai uskonnollisesti neutraali, mutta silloin hän jättää lapsen heitteille ilman esikuvaa, vertailukohtaa tai opastusta, jonka perusteella voisi tehdä elämän ja minuuden kannalta ratkaisevia valintoja. Mitä kasvatusta se sellainen on, että laittaa kaikki erilaiset vaihtoehdot lapsen eteen lautaselle ja kehottaa sitten lasta valitsemaan niistä?

Uskonnollisen kasvatuksen antamisen oikeutta vastustetaan silloin tällöin väittämällä, että ihminen ei synny kristityksi, muslimiksi tai buddhalaiseksi vaan ateistiksi. Jos näin olisi, uskonnollinen kasvatusta loukkaisi vauvan perusoikeuksia ja kaventaisi vauvan vapautta, koska se lähtisi tekemään tuttua imevästä ateistista jotain muuta.

On totta, että emme synny minkään uskonnon kannattajiksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että syntyisimme ateisteiksi. Ateismin on maailmankatsomuksellinen näkemys, jonka ihminen voi omaksua vain kehittyessään kulttuuriolentona. Se ei ole kat-

somuksellisesti neutraali lähtökohta vaan maailmankatsomuksellinen väite, jota on pystyttävä perustelemaan. Vauva ei siis syntyessään ole minkään uskonnon kannattaja mutta ei myöskään ateisti.

Toinen iso kysymysryhmä liittyy näkemykseemme uskonnon yhteiskunnallisesta roolista.

Jotkut ovat sitä mieltä, että uskonnot tulisi työntää syrjään julkisuudesta. Paras maailma olisi heidän mielestään sellainen, jossa ei ole ihmisten yhteisiä uskonnollisia menoja tai symboleja. Tämän näkemyksen esittäjät näyttävät jakavan todellisuuden kahteen osaan: tosiasioihin ja arvoihin. Näistä ensin mainitut kuuluvat julkiseen elämään ja jälkimmäiset henkilökohtaiseen elämänalueeseen. Ensin mainituista haetaan yksimielisyyttä, jälkimmäisistä kukin voi olla omaa mieltään. Uskonto laitetaan tässä jaossa jälkimmäiselle alueelle.

”Uskonto pois julkisista tiloista!” -vaatimukseen kätkeytyy myös näkemys, että ensin on ihminen ja hänen minuutensa. Uskonto on jossain muualla, ja sitä ihminen, minä, voi halujensa mukaan muuttaa tai vaihtaa. Jos kuitenkin ymmärrämme uskonnon osaksi ihmisen minuutta, sen syvyysulottuvuudeksi, ei uskontoa voida työntää ulos tai syrjään julkisuudesta, koska samalla työnnettäisiin syrjään myös itse ihminen.

Vaatimusta on hyvä pohtia myös siltä kannalta, mitä tapahtuisi, jos kansojen julkisiin olohuoneisiin todella jäisivät vain kansalliset ja kaupalliset symbolit. Olisiko sellainen maailma parempi ja onnellisempi? Jos haluamme edistää kaikkien hyvinvointia, meidän on löydettävä tapoja olla myös uskonnollisesti läsnä julkisessa tilassa.

Kolmas kysymysryhmä liittyy itse uskonnon ymmärtämiseen.

Uskonto on niin monimutkainen ilmiö, ettei sille ole löydettävissä yhtä kaikkien hyväksymää määritelmää. Esimerkiksi puhe

uskosta jumalaan tai jumaliin uskonnon keskeisenä elementtinä jättää jo buddhalaiset pois. Jos taas uskontoja kuvataan uskomis- ja totenapitämisyjärjestelminä (tätä ovat kristinusko, islam ja juutalaisuus), saadaan vain kalpea kuva uskonnon merkityksestä ihmiselle itselleen.

Aivan toisenlaisen tuntuman uskontoon saa, jos sitä tarkastelee ihmisen persoonasta käsin. Uskonto näyttäytyy tällöin ihmisen tapana kohdata oma todellisuutensa, ottaa se haltuunsa, etsiä itselleen luonnollinen ja turvallinen tapa elää. Uskonto on ihmisen tapa kohdata elämää kantavat ja uhkaavat elementit. Se on ihmisielen sisäisten mielekkyyksien järjestelmä, sisäinen avaruus ja tähtitaivas.

Tästä seuraa, että uskosta ja uskomisesta puhuminen tai keskusteleminen on vaikeaa, osin tuskaista, mutta myös erittäin kiinnostavaa. Siinä liikutaan ihmiselämän kaikkein herkimmillä ja haavoittuvimmilla alueilla, pyhällä maaperällä, jossa omien kenkien pois riisuminen on välttämätön toimenpide. Jokaisella ihmisellä on oma reviiirinsä, jota ei pidä loukata.

Monesti ajatellaan, että uskonnot pysyvät samoina kautta historian. Tosiasia kuitenkin on, että vaikka niissä on paljon historiallisesti säilyvää, ikään kuin ydin, ne samalla muuttuvat. Usko Jumalaan voi jopa vahvistua samalla, kun usko uskonnollisiin johtajiin ja yhteisöihin vähenee. Historiallinen tarkastelu kertoo myös, että ihmisen uskonnolliset tarpeet näyttävät olevan suhteellisen pysyviä.

Joku määrittelee uskon tiedon vastakohtaksi. Toisaalta moni tuntuu ajattelevan, että uskonnon omaksuminen on ensisijaisesti järkeen, puheeseen ja päättelyyn perustuva prosessi. Uskon ja tiedon rinnastamisen tai vastakkain asettamisen sijaan kasvattaja voi ottaa lähtökohdaksi aivan toisenlaisen näkemyksen: Usko ei ole tiedon vastakohta vaan mahdollisuus ylittää ihmisenä olemi-

sen rajallisuus. Ihmismielen tasapainoisen kehityksen kannalta on tärkeää, että lapsia opastetaan ja opetetaan siinä, mihin voi uskoa, mihin ei. Ilman uskon ohjausta me uskomme mielivaltaisesti milloin mihinkin.

Neljäs kysymysryhmä liittyy uskonnollisen kasvatuksen eettisiin linjauksiin.

Monet äänet sekä uskonnollisten yhteisöjen sisältä että ulkopuolelta vaativat uskonnolliselta kasvatukselta opillista ja moraalista selkeyttä moniarvoisessa maailmassa. Kannattaa huomata, että jos yhdestä näkökulmasta tuodaan esille selkeyttä ja johdonmukaisuutta, on myös samalla tuotava esiin se, mitä emme tiedä. Pyhä on aina meitä suurempi, meiltä piilossa ja salattu, aina enemmän salaisuus ja ihme kuin selitys ja kohde.

Tulevaisuudessa joudumme koko yhteiskuntana väistämättä selvittämään oikeaoppisuuden ja armahtavaisuuden välistä suhdetta. Meitä haastetaan ystävystymään epävarmuuden kanssa. Hyvin moni ihminen näkee oikeaoppisuuden yhdeksi väkivallan muodoksi. Emme voi kuitenkaan suostua myöskään relativismin näkemykseen, jonka mukaan kaikkiin mielipiteisiin tulee suhtautua tasa-arvoisesti. Vaatimus mielipiteiden tasa-arvoisuudesta on itse asiassa sisäisesti ristiriitainen: sanoohan se, että on olemassa yksi näkemys, joka nousee yli muiden, eli se, että kaikkiin tulee suhtautua tasa-arvoisesti.

Oikea nimi sille, mihin pyrimme, on yhteen sovitettu erilaisuus. Tässä ajassa mielekkään uskonnollisen kasvatuksen tähtäyspiste on maailma, jossa erilaiset ihmiset ja ajatusmaailmat nousevat tunnistettavina esiin, jotta kaikki voisimme ymmärtää erilaisuuttamme ja toisiamme ja siten elää sovussa ja rauhassa.

